

все, діяльністю людини, а не її віком. Це так звана професійна пам'ять, успішному розвитку якої сприяє контекстне навчання і організація текстового матеріалу на ґрунті інтегративного підходу до здійснення між предметних зв'язків іноземної мови з іншими предметами.

У студентському віці дещо більш сильною є зорова і змішана пам'ять, ніж слухова (Б.Г.Ананьєв). Саме тому студенти вважають найбільш економною й прийнятною формою пред'явлення навчального матеріалу в письмовому вигляді, що забезпечує зорову опору. Тому цю особливість пам'яті слід використовувати у навчанні іноземної мови, особливо при поясненні нового матеріалу.

Таким чином, знання вікових і психологічних особливостей студентів, а також їх урахування під час навчання іноземної мови, сприяють більш ефективній організації навчального процесу, ціннісному ставленню студента до іноземної мови, професійно значущих знань, які він може набути лише за умови володіння нею на належному рівні.

Література

1. Ананьєв Б.Г. Избранные психологические труды: В 2-х т. – М.: Педагогика, 1980. – Т.2. – 287 с.
2. Ивицкая Н.Д. О наиболее типичных ошибках при изучении английского языка и некоторых путях их преодоления // Иностр. яз. в шк. – 1985. – № 3. – С. 46-52.
3. Леонтьев А.А. Психолого-педагогические основы обновления методики преподавания иностранных языков // Альма матер: Вестн. высш. шк. – 1998. – № 12. – С. 13-18.

Ю.В.Рева

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ГУМАНІЗМУ ТА САМОВІДДАНОЇ ЛЮБОВІ ДО ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ – ВАЖЛИВЕ ЯДРО ЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

В роботі раскрыта педагогическая технология гуманизма и самоотверженной любви к личности ребенка как важное ядро человеческих ценностей

The article is devoted to the pedagogical technology of humanism and selfless love to the child's personality as an important

nucleus of the human values.

Процес розуміння й пізнання виникає в людині як потреба серця, усвідомлення своєї людяності. Дуже важливо учителю звертати увагу на трійтий характер психіки дитини (інтелект, почуття, воля), обумовлений станом її духу, тіла й душі. Всі повідомлення, які отримує дитина від дорослого, повинні бути сповнені життям, щоб рости разом з нею. У цьому контексті розкривається мета педагогічної технології – виховання учнів, орієнтованих на навколишній світ, чутливих до нього, здатних приймати усвідомлені рішення і брати на себе відповідальність за них і свої дії.

Дидактичними установками цієї технології є:

- використовувати активні методи навчання з урахуванням індивідуальних нахилів дітей;
- навчати у тісній взаємодії із середовищем, співпраці вчителів з учнями;
- створення сприятливого для розвитку дітей середовища;
- забезпечення природного, живого і всебічного виховного процесу.

У процесі навчання не можна покладати надії на інтерес. Дуже важливо формувати обов'язок та почуття відповідальності школярів. Говорячи про виховання обов'язку і відповідальності, потрібно пам'ятати, що викликає дійсні мотиви навчання справжня переконаність, вагомість та дохідливість аргументів.

Приміняючи гуманізацію навчання, можна досягти міцних знань у своїх учнів та великої їх поваги і любові. Гуманізація повинна стати основою у взаємостосунках між учителем та учнями. Вона передбачає пошук шляхів інтенсифікації пізнання. Гуманістичний підхід – це реальна оцінка можливостей даних учнів, вироблення таких методів, які допомогли б їм зрозуміти навчальний матеріал.

Гуманізація пов'язана з гуманітаризацією та демократизацією навчання. Для прикладу згадаємо фізику. Не можна, щоб на всіх її уроках була присутня музика, поезія, живопис. Проте не можна на них, коли досліджується оточуючий нас світ, і обійтися без цього! Ми повинні показати різноманітність світу, його красу, гармонію, взаємозв'язок, а не просто констатувати існування та дію якогось конкретного закону. Учні

повинні знати, уміти відтворити математичний запис законів фізики, використовувати їх на практиці, але і без узагальнень, які створили філософи, поети, музиканти, художники, нам зараз не обійтись. Завдяки цьому учні відразу ж відчувають різноманітність оточуючого світу, філософствують з порушених питань, знайшовши опору своїм роздумам про музику, поезію, живопис.

Гуманістичний підхід розкриває можливості та обдарованість людини. Він аналізує такі явища, як любов, творчість, образ “Я”, розвиток, організм, реалізація власних можливостей, вищі цінності буття, становлення, спонтанність, досвід, психічне здоров'я тощо. Цей підхід метою свого вчення зробив здорового, творчого індивіда. На сьогоднішній день світова наука пов'язує з ним імена К.Гольдштейна, А.Маслоу, Дж.Олпорта, К.Роджерса, Р.Мея, Е.Фрома, К.Хорні, В.Франкла, Р.Бернса та інших.

Учителям потрібно використовувати найскладніші інструменти педагогічного мистецтва для того, щоб пробудити в дитячому серці чутливість до найтонших засобів впливу на людську душу – передусім до краси і до слова вчителя. Слід пробуджувати серце учня красою. Лікування красою – так можна назвати одну з граней педагогічної системи. Про цю грань не розкажеш двома словами. Тут треба характеризувати складність і багатогранність тонких духовних впливів на почуття, на серце, а через серце й на розум.

На прикладах життя і творчості видатних учених можна показати, як важливо для людини багатство духовного світу, уміння бачити і розуміти красу. Струнка і разом з тим різноманітна гармонія природи доступніша естетично розвиненій людині. Уміння розуміти сутність вивчаючого явища, цінити красу оточуючого світу та працю людей, бути емоційно сприйнятливим важливо для кожної людини, так як від власного ставлення до життя суспільства залежить результат виконуючої роботи. Корисно підкреслити, що вчений знаходить у наукових пошуках найбільше задоволення. Характерно і те, що спілкування з художніми цінностями, створеними людством, допомагає формуванню естетичної сторони наукових та навчальних здібностей. Це один із найдійовіших засобів лікування красою. Пробуджуючи серце, краса ніби відкриває найпотаємніші куточки, і вони стають

чутливими до слова вчителя.

Дітей потрібно переконувати, що робота в сфері створення наукових теорій збагачує душу дитини. В учених гостро виражене художнє сприйняття; багато із них – великі цінителі мистецтва. Так, видатний хімік Д.І.Менделєєв був прекрасним знатоком живопису, мав багату колекцію робіт видатних художників; другий наш великий співвітчизник – М.В.Ломоносов, талановитий учений-енциклопедист, був одночасно поетом і автором великого ряду мозаїчних полотен, виконаних з великим мистецтвом. Геніальний італійський художник епохи Відродження Леонардо да Вінчі (1452-1519) був також видатним вченим та винахідником. Він осягнув, зокрема, природу інерції, зрозумів, що дія дорівнює протидії і направлена в другу сторону, дослідив вільне падіння тіл та рух тіла, кинутого горизонтально, вивчав тертя і визначив коефіцієнти для різних пар речовин, дослідив закономірності біокулярного зору та вплив середовища на забарвлення тіл, відкрив опір середовища рухові, винайшов конусний підшипник та декілька літальних апаратів, висунув ідею парашута. Учений вважав природу в рівному ступені об'єктом мистецтва і науки; він надавав першочергове значення досліду в процесі його пізнання. Характерно, що серйозне проникнення вченого в мистецтво живопису і скульптури привели його до розв'язання цілого ряду проблем природознавства. Життя і діяльність Леонардо да Вінчі показали: його художня творчість та спостережливість слугували своєрідною передумовою розвитку наукового мислення.

Непорушною педагогічною істиною повинна бути чуйність і лагідність – та духовна сила, яка здатна берегти дитяче серце від огрубіння, озлоблення, жорстокості і байдужості від безсердечно-тупого ставлення до всього доброго і світлого в житті, насамперед до сердечного теплого слова.

До почуттів дитини треба торкатись ласкою і добром, про погане, що є в ній, має знати якомога менше людей, хай навіть зовсім не знає про це колектив – і це буде тільки краще. Чим більше тонкості і тактовності в цій сердечній сфері взаємовідносин, тим чутливішою стає дитина, підліток до поганого в самому собі, тим більше прагне бути кращим.

Педагог-майстер уміє знайти таке слово і так його сказати, щоб не принизити дитину і, водночас, щоб їй стало соромно, – і він

переміг як педагог. Чудодійна сила слова виникає з любові педагога до учня, з його глибокої віри в людину. Любов до людини і віра в неї – це, образно кажучи, повітря, на якому тримаються крила ласки та лагідності.

Треба, щоб в школах звучало лагідне слово, береглася людська гідність, утверджувалась в людині повага до самої себе, виховувалась тонка чутливість до добра і зла. Як зелений листок тягнеться до сонця, так душа вихованця хай тягнеться до ласки і добра. Любов до учнів в педагогічній діяльності – це плоть і кров учителя як сили, здатної впливати на духовний світ іншої людини. Педагог без любові до дитини – це все одно, що співець без голосу, музикант без слуху, живописець без відчуття кольору.

Не можна пізнати дитину, не люблячи її. Всі видатні педагоги минулого стали світочами педагогічної культури, людяності передусім саме тому, що вони любили дітей. Ян Амос Коменський, Песталоцці, Ушинський, Дістервег, Жан-Жак Руссо, Лев Толстой, Шацький, Макаренко, Януш Корчак – ці імена завжди сятимуть, як вічне горіння мудрої людської любові [9, с. 292-293].

Мова йде про мудру людську любов, одухотворену глибокими знаннями людського, розумінням усіх слабких і сильних сторін особистості – любов, що застерігає від нерозсудливих вчинків і надихає на вчинки благородні. Любов до дітей дає вчителю насагу, є для нього джерелом, з якого він постійно черпає нові сили. Любов учителя до дітей народжується в горінні, в боротьбі за людину. Любити дітей – це значить любити дитинство, а для дитинства оптимізм – те саме, що гра барв для веселки: немає оптимізму – немає й дитинства. Оптимізм – це ніби чарівне кольорове скло, через яке навколишній світ здається дитині великим чудом. Дитина не просто бачить і розуміє, вона емоційно оцінює, вона любить, захоплюється, дивується.

Під впливом емоцій може зміцнюватися потік всіх пізнавальних процесів. Людина, яка знаходиться в емоційно нейтральному стані, реагує на предмети в залежності від їх значущості, при цьому чим важливіший для неї той чи інший фактор (предмет, його властивість), тим краще він сприймається.

Емоції помірного та високого ступеня інтенсивності викликають чітку зміну в пізнавальних процесах. При цьому зміст сприймаючого мислительного матеріалу підсилює і зміцнює емоції,

що, в свою чергу, ще більше закріплює тенденцію до зосередження на змістові, що викликав цю емоцію. Емоційне збудження покращує виконання більш легких завдань та утруднює виконання більш складних. Але при цьому позитивні емоції, пов'язані з досягненням успіху, часто сприяють підвищенню, а негативні, пов'язані з неуспіхом, – зниженню рівня виконання діяльності, учіння:

- “перекидання” містка з образу на поняття, тобто давати емоційну опору при роботі над поняттям (наприклад, одержати за допомогою мензурки грам/моль води; “знайти” навколо себе функціональні залежності, прямі і зворотні, пропорційні залежності);
- “віяло” наочних посібників, що включають розширення понять за рахунок емоційного компонента (наприклад, на уроці історії показати в класі 2-3 історичні картини на тему “Раб і володар”, із яких ясно, що другі цілковито володіють першими);
- самостійне конструювання знань за допомогою комп'ютерів;
- аналіз конкретних ситуацій в світлі одержаних знань та примінення ділових ігор;
- самостійний вибір тем творів, підготовка лабораторних робіт, надання допомоги слабковстигаючим учням молодших класів;
- використання матеріалів з історії розвитку науки, цікавих книг про життя вчених, про характер творчої праці дослідника і т.д.

Образність та жвавість мови книг здійснюють емоційний вплив на учнів, підвищують загальну культуру школярів. Корисні дискусії про прочитане, розповіді про багатство, внутрішню красу інтелектуального світу вчених, використання на уроках висловлювання самих учених про красу наукових знань, про естетику творчої праці.

Для прикладу приведемо зв'язок вивчення фізики з історією творчості багатьох поколінь. Дослідження таємниць природи не тільки дозволяє дати молодій людині міцні знання, але й виховує у неї високу моральність, сприяє формуванню естетичних поглядів та смаків.

Чутлива і багатогранна емоційна сфера вчителя, здатність закарбовувати, зберігати в серці картини спілкування з дітьми – це те, що здобуває педагог, що він може виховати сам у собі за роки своєї педагогічної праці.

Мудра любов до дітей – вершина нашої педагогічної культури, думки й почуттів. Сердечність, теплота, доброзичливість у ставленні до дитини – те, що можна назвати загальним словом доброта, є наслідком великої, тривалої роботи педагога над самовихованням почуттів.

Стати справжнім вихователем школяра можна тільки тоді, коли вчителя та його учнів об'єднують спільні думки, помисли, прагнення. Без душі і помислів високих немає шляху від серця до серця [3, с. 510], – ці слова великого Гете змушують глибоко вдуматись у характер взаємин педагога і вихованців.

Щоб любити своїх вихованців, треба творити в них культуру думки, пробуджувати живе власне мислення. Те, що ми вкладаємо в поняття любов учителя до дітей, любов дітей до вчителя, починається, на наш погляд, із здивування, з благоговінням однієї людини перед духовними багатствами іншої і передусім перед багатствами думки.

Як же практично досягти того, щоб у стосунках учителя з учнями панували помисли високі? Передусім потрібно, щоб у тих думках, які доносить учитель до свідомості школярів, він виражав самого себе, щоб до серця дитячого доторкалися не холодні істини, а жива, пристрасна особистість педагога. Це залежить від того, настільки знання, які викладає вчитель учням, стали його особистими переконаннями, ввійшли в його душу. Це залежить і від загальної культури, ерудиції, широчини наукового горизонту вчителя. Вогнище живої думки в свідомості своїх вихованців запалить тільки той педагог, який знає в багато раз більше, ніж вимагає цього обов'язкова програма. Якщо в учителя є це багатство, то його інтелектуальне спілкування неминуче виходить за межі уроку і набирає індивідуального характеру: інтелект педагога та інтелект окремих учнів зв'язуються десятками ниточок – це і є живі доріжки від серця до серця.

Любити дитину – це значить захищати її від того зла, яке ще оточує багатьох дітей у житті. Є діти, в яких життя склалося так, що вони нікому не змогли віддати свого серця і відчувають себе самотніми, не знають щастя духовної близькості, спорідненості. Захистити дитину від духовної самотності, пробудити здатність жити серцем – це одне з найважливіших завдань захисного виховання. Від духовної самотності найкращим

захистом є пробудження почуття любові, симпатії до людини – вчителя або старшого товариша школяра, до когось з таких самих самотніх людей – до дідуся чи бабусі. Зближення самотньої дитини з іншою людиною має відбуватися в природних обставинах. Людина, якій дитина віддасть своє серце, мусить мати в своєму серці щось таке, що збагатило б дитину духовно. Розвіяти дитячу самотність може тільки духовно багата й щедра людина.

Стати другом учня, пробудити в його серці почуття любові, полубити його всіма силами своєї душі – це вимагає великої майстерності. Потрібно знайти з вихованцем такий спільний духовний інтерес, таку діяльність, щоб учень відчув у вихователі людину і потягся до людського. Духовне спілкування стає потребою для вчителя та школяра. В учня зникає підозрілість і озлобленість. За любов і сердечність дитина віддячує щирою готовністю віддати багатство своєї душі, чимось утвердити свою симпатію.

Найдійовішим засобом захисту учня від обману, нечесності є пробудження поваги до самого себе, пробудження чутливості до людського в собі. Виховання дітей вимагає тривалої індивідуальної роботи. Треба знайти спільність духовних інтересів, щоб побачити доріжку до учнівського серця [9, с. 305].

Якщо педагог хоче бути справжнім вихователем, то потрібно розкрити перед юним серцем красу людського передусім у самому собі – це дуже важливо. Йдеться мова не тільки про особистий приклад учителя як виховну силу. Учні повинні розуміти, відчути красу людського в повсякденній праці свого вихователя: тонкості емоцій, емоційній культурі. Якщо вихователь хоче, щоб його вихованці відчували тонку емоційно-естетичну реакцію на їх вчинки, на їхню поведінку. Ця реакція і є та могутня сила виховання в душі гуманності, справедливості людської краси, без якої немислима школа. В цій реакції, в цих руках багатой душі наставника учні й відчують його особистість.

Джерелом культури людських емоцій є здатність учителя відчувати серцем внутрішній духовний світ дитини. В учня бувають свої тривоги, прикрощі, турботи. Учитель, який володіє високою емоційною культурою, відчуває світ людини з того відбиття думок, почуттів переживань, які випромінюють очі. Збагнувши, що в учня не все гаразд, чуйний учитель не стане

одразу розпитувати чи заспокоювати. Він дасть дитині відчути, що здогадується про її сердечну тривогу, смуток, турботу, горе. Переконавшись, що дитина потребує допомоги, вчитель говорить з нею на самоті. Вміння підійти до цієї розмови – дуже важлива риса емоційної культури.

Виховання здатності відчувати серцем – одна з відповідальних сфер удосконалення педагогічної майстерності вчителя. Слід прагнути проникнути в емоційний підтекст того, що говорить людина. Мова, як очі, – дзеркало душі. Вчителі-майстри вміють уловлювати в словах вихованців найтонші відтінки почуттів: пригніченість, тривогу, смуток, самотність, прикрощі, досаду, невдоволення, сум'яття.

Розуміти, що відбувається в душі учня, вчителеві допомагає реакція вихованця на красу. Перш ніж вдатися до краси як ліків, треба настроїти чутливі струни людського серця так, щоб музика краси пробуджувала в нього відгук. У шкільному колективі має панувати дух співпереживання, співчуття, сердечної чуйності всіх до кожного. Його початки – в загальній і емоційній культурі вчителів та учнів, особливо в тому, що вчитель розуміє і відчуває всю складність, усі труднощі розумової праці школяра, правильно оцінює кожне його зусилля [8, с. 538].

До краси педагогічної праці входить створення позитивного мікроклімату на уроці та в позаурочний час, який є запорукою успішного засвоєння знань.

Конструктивній взаємодії учителя з учнями сприяє дотримання таких правил:

- уміння приборкати власні негативні емоції;
- уміння утримуватися від загострення негативних ситуацій;
- уміння поважати учня в його прагненнях і надання йому можливості “зберегти своє обличчя”;
- акцентування уваги на вчинках учня, а не на його особистості;
- дотримуватись “золотого правила”: відкласти на потім дисциплінарні заходи; застосовувати в момент конфронтації одну з миротворчих акцій, що спроможна розрядити обстановку.

Для того, щоб створити атмосферу співробітництва, яка є запорукою позитивних взаємовідносин між учителем і учнями, можна скористатись такими прийомами:

- у роботі з класом: “Ми – сила”, “Твоєю мовою”, “Розкрию таємницю...”, “Зараження”, застосування механізму “Цінування”;
- у роботі з окремими учнями: “Дзеркало”, “Повернення змісту”, “Угу”, “Довіра”, “Накопичення згод”, “Пошук загальних нейтральних інтересів”, “Прийняття стилю та інтонації, які пропонує учень для спілкування”, “Індивідуальний підхід”;
- запобігання конфліктних ситуацій: “Затримай реакцію!”, “Переведи реакцію!”, “Будь раціоналізатором!”, “Будь парадоксальним!”.

Завдання вчителя – навчити школярів управляти почуттями, підпорядковувати їх розум і волю, стримувати гнів, бурхливе незадоволення, а іноді і бурхливу веселість. Це досягається тренуванням, що починається з найменшого: “Я повинен спочатку виучити урок, а потім піти гуляти”. Це уже початки почуття обов’язку. Учителю необхідно протягом року слідкувати за рухом думки і почуття кожного учня. У випадку недостатнього розуміння, сумніву чи здивування, що промайнуло в очах школярів, учитель повинен вміти пояснити матеріал інакше, підсилити експресію або підкреслити сувору логічність, привести додатковий матеріал, повернутися назад. Це допомагає учням не тільки краще зрозуміти навчальний матеріал, але і встановити нормальні стосунки з учителем.

Неможливо і непотрібно повністю оберігати дитину від негативних переживань. Їх виникнення в навчальній діяльності може відіграти і позитивну роль, спонукаючи їх до перемагання. Учитель повинен головним чином орієнтуватися на позитивне підкріплення навчальної діяльності школяра, на те, щоб викликати і підтримати у нього позитивний емоційний настрій в процесі навчальної роботи. Разом з тим велика кількість однотипних позитивних емоцій рано чи пізно викликає нудьгу. Дитині (як і дорослому) необхідний динамізм емоцій, їх різноманітність, але в межах оптимальної інтенсивності.

Емоції і почуття погано піддаються вольовій регуляції. Дорослим корисно пам’ятати про це, стикаючись з небажаними чи неочікуваними для них дитячими емоціями. Почуття дитини в таких гострих ситуаціях краще не оцінювати – це спричинить лише нерозуміння, негативізм. Не можна вимагати від дитини не

переживати те, що вона переживає, відчуває; можна обмежити лише форму прояву її негативних емоцій. Крім того, завдання заключається не в тому, щоб стримувати чи викореняти емоції, а в тому, щоб побічно направляти їх, організовуючи діяльність дитини. Почуття і воля тісно взаємопов'язані. Почуття по-різному впливають на волю: одні позитивно (обов'язок, відповідальність, честь), другі – негативно (страх, невпевненість, легкодухість).

Учені-психологи виділяють слідуючі напрямки виховання волі через навчальну діяльність:

- організація діяльності учня, в процесі якої він вчиться робити вольові зусилля;
- особистий приклад дорослого (батьків чи вчителів);
- самовиховання школярів.

Основне правило, яке при цьому повинен засвоїти школяр, – поступовість розвитку вольових зусиль та постійність роботи над собою. Потрібно виховувати звичку суворо слідкувати за собою, прагнути перемагати свої недоліки [7, с. 192].

Досвід передових учителів переконує: однією з причин труднощів, на які натрапляють діти в навчанні, є те, що знання часто залишаються нерухомим вантажем, вони нагромаджуються ніби “про запас”, “не йдуть в обіч”, не застосовуються в повсякденному житті і передусім для набування нових знань.

На нашу думку, про справжні знання можна говорити лише тоді, коли вони стають фактором духовного життя, захоплюють думку, пробуджують інтереси і прагнення. Починає діяти закономірність: чим більше знань у людини, тим легше їй набувати нових. Яка ж причина цих істин?

Слід прагнути до того, щоб знання були і кінцевою метою, і засобом, інструментом до опанування нових знань. Щоб вони жили в розумовій праці школярів, у духовному житті колективу, у взаємовідносинах між учнями, в тому бурхливому, постійному, безперервному обміні духовними цінностями, без якого не можна уявити повноцінний інтелектуальний, моральний, емоційний, естетичний розвиток.

Досвідчені вчителі практично орієнтуються на те, що в розумовій праці школяра на першому місці мають стояти жива – творчість, думка, пізнання предметів, речей, явищ, навколишнього світу за допомогою слова, пізнання разом з тим і найтонших його

відтінків, заглиблення в ці відтінки.

Нам треба прагнути до активної думки, до того, щоб знання розвивались при глибокому осмисленні та застосуванні їх. Добування знань – це значить відкривати істини, причинно-наслідкові і інші різноманітні зв'язки. Слід добиватись, щоб діти з усією очевидністю зрозуміли, відчули, побачили незрозуміле – щоб перед ними постало питання. Якщо вам пощастило цього досягти – то вже половина успіху.

Готуючись до уроку, треба продумувати матеріал саме з цієї точки зору – знайти непомітні, з першого погляду, “вузлики”, де сплітаються причинно-наслідкові, тимчасові, функціональні зв'язки, з яких і народжуються питання, а питання – це вже стимул, що збуджує бажання знати.

Вчити так, щоб знання добувалися за допомогою вже набутого – в цьому, на думку багатьох досвідчених педагогів, полягає висока майстерність дидакта [8, с. 369].

У процесі викладання досвідчений учитель з особливою увагою стежить за розумовою працею учнів у тих місцях, де саме сплітаються, перехрещуються, стикаються “вузлики” думки – смислові зв'язки. Саме в цих “контрольних пунктах” на шляху осмислення матеріалу вчитель так чи інакше повинен перевірити: а чи всі донесли до цього ось пункту те, що я їм даю? Перевірка на цих “контрольних пунктах” – дуже важлива передумова активного добування знань. Залежно від змісту матеріалу, який вивчається, її можна здійснювати різними способами: це постановка питання, що вимагає узагальненої відповіді і невеличка (на хвилинку-дві) практична робота.

Коли виявляється, що хтось чогось не зрозумів, досвідчений учитель не повертається до початку викладу, а шукає “обрї” десь на попередніх “контрольних пунктах”, знаходить їх і знову ж ставить запитання так, щоб учні самі вхопилися за втрачену нитку думки, самі пригадали те, що було причиною незрозуміння нового матеріалу.

Для того, щоб навчальна діяльність школярів була успішною, вона повинна відповідати наступним вимогам:

– бути як для учня, так і для вчителя мотиваційним процесом, тобто спонукати вчителя якомога краще навчати, а учня якомога можна старанніше вчитися;

- мати розвинену і гнучку структуру;
- здійснювати в різноманітних формах, що дозволяють викладачу найбільш повно реалізувати свій творчий педагогічний потенціал, а школяра використовувати свої індивідуальні можливості для засвоєння знань, умінь і навичок, які йому передаються.

Учитель своїми діями на уроці повинен сприяти становленню сприятливої психологічної атмосфери, комфортних умов спілкування та діяльності для всіх учнів, піклуватися про розвиток дружніх стосунків між дітьми. Для цього необхідно:

- не підкреслювати успіхи одних учнів та невдачі інших;
- не протиставляти сильних слабким;
- не критикувати дитину при всьому класі, частіше бесідувати наодинці;
- помічати навіть невеликі успіхи слабковстигаючих учнів, але не підкреслювати це різко;
- сприймати всерйоз усе, що відбувається з дітьми;
- формувати розуміння, що здатність до гарного навчання є лише одне із численних якостей особистості.

Розвиток уваги у дітей здійснюється у процесі навчання і виховання, – писав С.Л.Рубінштейн [6, с. 300-350]. Вирішальне значення для організації уваги має при цьому вміння поставити завдання і так його мотивувати, щоб воно було прийнято суб'єктом.

Прийоми управління увагою учнів:

- підтримка робочого ритму уроку, динамічне ведення занять, яскравість і новизна викладу, образна та виразна мова вчителя, поєднання емоційності та логічності викладу сприяють створенню установки в учня бути уважним;
- створення умов для активної, самостійної і творчої роботи учнів;
- створення інтересу в учнів до уроку;
- використання думки класу для визначення тих, хто відволікається, працює неухважно та заважає іншим.

Сприйняття учня являє собою єдність почуттєвого і логічного, чуттєвого і смислового, відчуття та мислення. Сприймаючи, учень не тільки бачить, але і дивиться, не тільки чує, але й слухає, а іноді не тільки дивиться, але і розглядає або

вдивляється, не тільки слухає, але і прислухається [4, с. 11-16].

В своїй роботі вчителю необхідно враховувати ряд факторів, що дозволяють здійснювати управління процесом сприйняття.

- Зміст сприйняття визначається завданням, яке стоїть перед учнем та мотивами його діяльності.
- Емоції, суб'єктивне ставлення до об'єкту, що сприймається, можуть змінити зміст сприйняття.
- Переконавання, світогляд учня, його інтереси і т.д. впливають на сприйняття.

Управляти сприйняттям учня вчитель може через вступне слово та відповідні інструкції. Можна використовувати також інтерпретацію окремих фактів та явищ, виділення провідних інформаційних точок, уточнення смислового значення термінів, роз'яснення окремих положень. Все це дозволяє підвищити осмисленість.

Зупинимось на прийомах активізації і тренування процесів пам'яті. В залежності від цілей діяльності розрізняють мимовільне і довільне запам'ятовування. Дослідження мимовільного запам'ятовування показали, що:

- матеріал, що займає місце основної цілі в діяльності, запам'ятовується тим краще, чим більш змістовні зв'язки запам'ятовуються в ньому;
- краще запам'ятовується матеріал, що викликає активну розумову роботу над ним;
- краще запам'ятовується матеріал, який має велике значення для нас, що викликає у нас інтереси і емоції.

Запам'ятовування на уроці здійснюється під керівництвом учителя. Учитель організовує активну діяльність учнів по заучуванню за допомогою таких дій:

- розкриває значення даного матеріалу;
- дає спеціальну установку на його запам'ятовування;
- показує прийоми логічної обробки матеріалу та його смислового групування;
- застосовує різні прийоми та вправи засвоєння і відновлення навчального матеріалу;
- враховує індивідуальні відмінності пам'яті учнів.

Учитель повинен орієнтувати учнів на те, щоб

вони запам'ятовували не все, а тільки головне. Необхідно чітко диференціювати матеріал, показуючи учням, що потрібно запам'ятати тимчасово, що – назавжди, що запам'ятати дослівно, а що прийняти лише до відома або ж уяснити загальний сенс матеріалу, який запам'ятовується [1, с. 273-292].

Психологи виділяють декілька шляхів розвитку мислення школярів:

- розвиток допитливості школярів, формування в них потреби самостійно ставити питання та знаходити відповіді на них;
- читання книг при умові, що воно буде вдумливим;
- боротьба з недоліками розумової діяльності школярів (поспішністю, відсутністю необхідної вдумливості, слабкою критичністю, шаблонністю, нелогічністю).

Для того щоб мислення школярів на уроці було активним, самостійним і творчим, слід частіше ставити учнів в проблемну ситуацію, в якій від них вимагалось б дослідницьке ставлення до пізнання. Важливо, щоб у школярів не тільки виникали проблемні запитання, але і щоб вони прагнули їх розв'язувати [5, с. 20-51].

В процесі навчання бажано в максимальному ступені спиратися на позитивні емоції (здивування, радості, симпатії, переживання успіху тощо). Негативні емоції пригнічують прояв уявлення.

Ми повинні прагнути виховувати в учнів почуття прекрасного, формувати гарний художній смак, уміння розуміти і цінувати твори мистецтва, красу і багатство рідної природи. Одним із засобів досягнення цього є робота учителя (фізики) з формування красивої і виразної мови учнів.

Французький поет кінця XIX ст. Сюлі-Прюдом в своїй поемі “Науки” дав огляд основних відкриттів, здійснених за довгу історію людства. Там є рядки, які можна привести, вивчаючи закон збереження і перетворення енергії:

Хвала великому светилу!

Спустя столетья солнца жар

Чудесно переходит в силу,

Свет, электричество и пар [10, с. 7].

Узагальнення результатів наукових досліджень і досвіду творчих педагогів, учителів-новаторів дозволяє називати такі основні фактори інтенсифікації навчання: підвищення

цілеспрямованості навчання, підсилення мотивації навчання, підвищення інформаційної ємності змісту освіти, примінення активних методів і форм навчання, прискорення темпу навчальних дій, розвиток навичок навчальної праці, використання комп'ютерів та інших технічних засобів.

А.Ейнштейн писав, що найпрекрасніша і найглибша емоція, яку ми переживаємо, – це відчуття таємничості. Якщо учень читає тільки підручник, якщо все робиться тільки для того, щоб весь час він витрачав на підготовку уроків, навчання перетворюється для нього в ненависний тягар – від цього багато інших бід.

Життя в світі думки – ось яку красу буття треба розкрити перед учнем! І на це треба спрямувати учителя. Що ж потрібно для того, щоб у школі панувало життя думки, щоб потреба мислити, пізнавати, відкривати, осягати – вражатися стала найважливішою духовною потребою людини? Для цього потрібний розум учителя. Допитливість, цікавість, жадоба знань закладені в кожній юній душі; а запалити їх може тільки думка наставника. Життя у сфері думки – це і є вогонь допитливості, запалений учителем. Відкрити дитині всю красу, привабливість, розкіш думки може тільки вчитель. Учитель тільки тоді стає володарем юних душ, вихователем, наставником, коли він несе думку, виявляє себе в думці, владарює – думкою, полонить і підкоряє – думкою. Сила, що породжує в класі тишу, в якій діти, і особливо підлітки і юнаки прислухаються до кожного слова вчителя, сила, що будить совість, сором учня, – це незаперечний авторитет учителя-мислителя, закоханого в свою справу. Жалюгідним учителем є той, якому нічого сказати, в якому учні не відчувають незліченних покладів думки. Ми владарюємо над юними душами думкою і тільки думкою. Наша думка запалює у наших вихованців бажання вчитися. Наша думка будить нездоланне тяжіння до книжки.

Навчання і виховання – найтонше душевне доторкання людини до людини, і, якщо ми хочемо, щоб учень наш виріс справжнім громадянином, який розуміє обов'язок і відповідальність, уміє бути добрим і непохитним, ласкавим і суворим, люблячим і непримиренним до зла, ми повинні доторкатися до нього сердечно.

Школа – світ душевних людських доторкань. Нехай це буде

першою заповіддю нашої педагогічної етики. Різкість, “сильнодіючі”, “вольові” прийоми (окрик, погроза) огрублюють людське серце, роблять його байдужим до навколишнього світу й до самого себе. А де байдужість, там не може бути й справжнього людського благородства.

Наша місія – оберегти дитяче серце від болю, бід, страждань. Якнайменше необережних душевних доторкань! Справжня педагогічна етика й естетика полягають в тому, щоб учень сприймав насамперед добро й виховувався добром.

Література

1. Аткинсон Р. Человеческая память и процесс обучения. – М., 1980.
2. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6т. – Т.6. – М., 1984.
3. Гете И.В. Родственные натуры. – М. – Л.: Изд-во художественной литературы, 1952.
4. Логвиненко А.Д. Психология восприятия: Учебно-методическое пособие для студентов факультетов психологии государственных университетов. – М., 1987.
5. Петухов В.В. Психология мышления: Учебно-методическое пособие. – М., 1987.
6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2т. – Т.1. – М., 1989.
7. Сарычев С.В., Логвинов И.Н. Педагогическая психология. Краткий курс. – СПб.: Питер, 2006.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.3. – К.: Радянська школа, 1977.
9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.5. – К.: Радянська школа, 1977.
10. Техника – молодежи. – 1976. - №7. – С.7.

Н.В.Гнілуша

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Одним из важнейших направлений образования XXI столетия выступает система непрерывного экологического образования, которое направлено на развитие способностей ученической и студенческой молодежи, удовлетворение их

интересов и потребностей в профессиональном определении и становлении.

The system of continuous ecological education is one the most important directions in the education of XXI century. It is directed to the development of students' abilities, satisfaction of their interests and need in a professional determination and growing.

Сьогодні у всіх країнах світу йде перетворення освітніх систем. Освіта по своїй сутності вторинна по відношенню до науки, релігії, філософії, які створюють картину світу. Нова картина світу, яка включає глобальні проблеми людства, приводить до необхідності нової освіти, яку по праву можна назвати екологічною.

Новий підхід до екологічної освіти потребує перш за все розвитку екологічної свідомості, виховання нової особистості з екологічним світоглядом. Людина, яка усвідомила себе часткою Всесвіту, яка відчула свій нерозривний зв'язок з природою, психологічно готова до екологічно цілеспрямованої діяльності.

Після конференції в Ріо-де-Жанейро стало ясно, що майбутньому "стійкому" суспільству XXI століття – постіндустріальному, інформаційному – повинна відповідати якісно нова еколого-освітня система, у центрі уваги якої стануть нові природоохоронні цінності, – пише А.Д.Урсул [6].

Система освіти – це особлива сфера суспільної практики. У ній, з одного боку, здійснюється відтворення накопичених у минулому знань та досвіду, з іншого – закладається та визначається вигляд майбутньої життєдіяльності як окремої людини, так і суспільства загалом.

Радикальні політичні та соціально-економічні перетворювання в сучасному суспільстві визначили нові запити системі освіти та основні напрямки її реформування. Створена на основі демократичних і еколого-гуманістичних орієнтирів система загальної і вищої освіти покликана забезпечити підготовку творчо активної особистості, здатної будувати свою країну як суспільство, що розвивається на принципах соціоприродної гармонії.

М.М.Моїсєєв справедливо вважає, що тільки посправжньому утворене й інтелігентне суспільство буде здатне вступити в епоху ноосфери, тобто в період своєї історії, коли воно зможе реалізувати режим коеволюції природи і суспільства [5].

Тобто, новому періоду розвитку людства має відповідати нова філософія освіти, нові освітні системи, нові моделі навчання.

Одним з найважливіших напрямів модернізації освіти виступає екологічна освіта учнівської молоді, котра спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, задоволення їх інтересів і потреб у професійному визначенні.

Теоретичний аналіз філософської, психологічної і науково-педагогічної літератури дозволяє класифікувати основні принципи, які складають основу концепції становлення і розвитку системи безперервної екологічної освіти, на три групи, тісно пов'язані між собою:

- філософсько-методологічні;
- методико-дидактичні;
- організаційно-педагогічні.

Якщо перші відображають методологію екології як комплексної інтегративної науки і освітньої області, її філософське обґрунтування, другі – визначають дидактичні умови і методику здійснення безперервної екологічної освіти; то треті – указують на організаційно-педагогічні форми реалізації і механізми управління системою безперервної екологічної освіти.

Враховуючи актуальність проблеми, нами апробовано модель системи екологічного виховання в різних типах навчальних закладів.

Моделювання використовується в якості засобу удосконалення головного об'єкту нашої уваги, яким є процес екологічного виховання дітей і підлітків в освітніх закладах.

Моделювання, а, відповідно, і моделі, виступають як багаторівневі явища. З одного боку, багаторівневий характер моделювання пов'язаний з різноманітністю його функцій. Моделювання розглядається як метод дослідження, як метод проектування виховного процесу і як метод виховання. Відповідно, модель наділяється різними функціями: то дослідницькою функцією, то – проекту майбутньої системи виховання. З іншого боку, багаторівневий характер моделювання відтворюється в різноманітності масштабів створених моделей.

Типова модель екологічного виховання несе у собі все найістотне, вона демонструє, яким чином у закладі можна поставити роботу з екологічного виховання і досягнути

запланованого результату – виховання у дітей, підлітків, студентської молоді екологічної культури. Типова модель містить важливі структурно-функціональні компоненти організаційного і навчально-виховного процесів.

Пропоновані типові моделі і деякі рекомендації зі створення на їх основі варіативних моделей допоможуть педагогам створювати індивідуальні для своїх освітніх закладів моделі екологічного виховання і успішно їх реалізувати, підвищуючи тим самим екологічну культуру учнівської молоді і суспільства в цілому.

Причин недоліків в екологічній вихованості населення багато. Тут і наукові, і соціально-економічні, і психолого-педагогічні. В останній групі основною є відсутність системи безперервної екологічної освіти і виховання з дошкільної ланки до підготовки і перепідготовки кадрів.

Екологічна освіта – система послідовного безперервного формування екологічної культури в процесі соціалізації особистості через навчання, виховання, самоосвіту, а також досвід життєдіяльності. Розглядається вона як складова Національної концепції переходу України до стійкого розвитку і невід’ємна складова гуманітарної освіти. Охоплює всі групи населення та рівні освіти, максимально враховує функції екології в суспільному житті, є цілісною взагалі і в методологічному відношенні зокрема, спирається на традиції, звичаї та історичний досвід українців.

Концепція стійкого розвитку повинна стати новою моделлю бажаного цивілізованого розвитку, якій повинна слідувати кожна держава світу. На думку П.Ю.Ліпського “зараз треба залишити безплідні дискусії та зосередитись на тому, щоб вияснити, що означає сталий (збалансований, гармонійний) розвиток для України і дійти консенсусу стосовно того, які кроки повинні бути пріоритетними, і зробити хоча б перші кроки до гармонійного соціо-еколого-економічного розвитку” [2].

Вчені М.Д.Дробноход і Ф.І.Вольвач підтримують думку про те, що “екологія як важливий чинник суспільства стійкого розвитку стає стрижнем правового, економічного і геополітичного середовища. Це зумовлює її винятково важливу роль в освіті, завдання якої – формувати екологічну культуру, що в широкому розумінні є суто людською здатністю адаптуватися до природних

умов і життєвих обставин, передаючи ці вміння та знання засобами педагогіки наступним поколінням” [1].

Проведемо аналіз концептуальних підходів до організації системи безперервної екологічної освіти.

Вчені А.А.Вербицький і С.П.Львова виділяють такі проблеми, які стоять на шляху розвитку системи безперервної екологічної освіти: “недопонимание приоритетности в обществе экологического образования, несоответствие бюджетного финансирования потребностям его развития; слабое кадровое обеспечение всех уровней и форм экологического образования” [3].

Автори концепції визначають сутність безперервної екологічної освіти через характеристику його основних цілей.

Концепція ґрунтується на наступній системі принципів:

- принцип демократизму екологічної освіти означає доступність і різноманітність змісту, видів і форм подання людині будь-якого віку і соціального статусу еколоґо-освітніх послуг будь-якого виду, будь-якого рівня у відповідності з потребами і можливостями людини і в той же час обов’язковість екологічної підготовки для всіх у відповідності з державними стандартами;
- принцип гуманізації екологічної освіти припускає створення такого строю життя освітнього закладу, у якому здійснюється сумісна творчість в режимі взаємонавчання, взаємозбагачення, взаємодії і позитивного спілкування учасників освітянського процесу;
- принцип вертикальної інтеграції рівнів екологічної освіти, який забезпечує ріст екологічної культури особистості, при горизонтальній координації діяльності різних освітніх закладів;
  - основних і додаткових, державних, недержавних і громадських, які створюють умови загальної безперервної освіти і самоосвіти людини;
- принцип зв’язку екологічної освіти з потребами практико-перетворюючої діяльності людини і суспільства припускає відмову від абстрактної освіти в області екології і перехід до діяльнісної моделі навчально-виховного процесу, у якому використовуються реальні екологічні дані; моделюються умови застосування екологічної інформації у контексті проблем і задач реального життя і професійної діяльності людей;

- принцип гнучкості, варіативності, проблемності і міждисциплінарного змісту екологічної освіти. Гнучкість означає здатність до перегляду змісту у відповідності до потреб, що змінюються; варіативність – різноманітність освітніх програм. Проблемність є необхідною умовою виховання екологічного мислення і пізнавальної мотивації у процесі навчання і виховання; міждисциплінарність відображає системність екології як області теоретичного знання і практичної діяльності людини, єдність екосистеми;
- принцип послідовності навчальних програм безперервної екологічної освіти ґрунтується на змісті екологічної освіти, яка повинна бути визначена в державних освітніх стандартах;
- принцип урахування в екологічній освіті національних і культурних традицій, природних і соціально-економічних умов торкається як відбору змісту навчання і виховання, так і необхідної екологічної інформації – реальної для даного регіону;
- принцип єдності загальної, професійної і екологічної освіти припускає змістовну екологізацію усіх існуючих стандартів і програм загальної і професійної освіти, як і обґрунтування введення спеціальних екологічних програм [3].

Самостійною задачею автори виділяють поширення екологічних освітянських програм підготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів-екологів і педагогів-екологів.

Розглянемо концептуальні підходи до моделювання екологічного виховання учнівської і студентської молоді.

У формуванні екологічної культури підростаючого покоління головна роль належить вихованню, яке надає підтримку особистості в його духовному становленні і допомагає у гармонізації відносин з оточуючим світом, що, в свою чергу, визначає перспективи соціального і культурного розвитку всього суспільства.

Характерною ознакою модернізації освіти є те, що освітня політика надає освітнім закладам широкі права у самостійному виборі стратегії розвитку. Надання таких прав сприяє адміністрації освітнього закладу у використанні методу моделювання як найбільш адекватного засобу знаходження оптимального вирішення проблеми, так як він дозволяє відтворити об'єкт в

цілому таким, яким бажають бачити його проектувальники у найближчій перспективі.

Об'єктом моделювання у сучасній педагогіці інколи виступає цілісний навчально-виховний процес освітнього закладу, інколи – його пріоритетний напрямок (у нашому випадку – екологічне виховання), а інколи – особистість вихованця. Таке моделювання виконує функцію створення об'єкту.

Ні процес моделювання, ні створена модель не являються самоціллю. До бажаного результату повинна привести реалізація моделі. Сутність цілеспрямованості при моделюванні полягає у тих змінах, які відбудуться в особистості під впливом виховних дій. Таким результатом є формування і у дітей, підлітків, і студентської молоді екологічної культури.

Людину, наділену екологічною культурою, відрізняє вміння досягати гармонії не тільки із зовнішнім, але і з внутрішнім світом. З цих позицій сенсове значення екології не вичерпується його біологічними знаннями, а розуміється як синтез знань (природничих, технічних, гуманітарних), емоційно-ціннісне ставлення підростаючого покоління до природи і його досвіду взаємодії з оточуючим середовищем – природним і соціальним.

Оволодіння учнівською молоддю екологічними знаннями і досвідом з навколишнім середовищем проходить на почуттєво-емоційному і нормативному рівнях. Вікова та індивідуальна різниця в об'ємі і якості знань, у досвіді емоційних переживань і практичної участі в природоохоронній діяльності обумовлює різний рівень їх екологічної культури, різну міру здібності гармонізувати відносини з навколишнім світом.

Між тим, практика виховання свідчить про те, що культура взаємодії з навколишнім середовищем у більшості дітей і підлітків знаходиться на недостатньому рівні і сприйняття ними природи обмежується уявленнями про неї лише як про об'єкт антропогенного впливу.

Структурно-функціональні моделі екологічного виховання базуються на концептуальній моделі "Екологія і культура". Вона представлена нижче у вигляді взаємопов'язаних декількох згрупованих структурних блоків теоретичних положень [4].

Блок 1. Мета і завдання екологічного виховання

Всупереч негативним реаліям екологічне виховання

покликане сприяти формуванню і підтримці у дітей і учнівської молоді ціннісних установок, за якими можна визначити людину екологічно культурну. Цьому сприяє вирішення наступних завдань:

- виховання у підлітків нової екологічної свідомості, яка виключає антигуманне ставлення до природи;
- формування культури взаємодії з навколишнім середовищем - природним і соціальним, основу якої складають духовно-моральні цінності, які являються регуляторами інтересів і потреб дітей, залучення підлітків до здорового образу життя;
- розвиток у дітей і підлітків екологічної ініціативності у поліпшенні середовища проживання, готовності брати участь в різних видах практичної діяльності екологічної спрямованості.

Блок 2. Вихідні принципи екологічного виховання:

- пріоритетність екологічних цінностей в організації життєдіяльності учнів у навчальних закладах;
- відповідність змісту екологічного виховання віковим і індивідуальним особливостям світосприйняття підлітків;
- системність в екологічному вихованні, як умова безперервності розвитку екологічної культури дітей від молодшого до старшого віку;
- різнобічність виховних впливів, яка обумовлює розвиток інтелектуальної, емоційної і діяльнісної сфер особистості дитини;
- екологічна компетентність педагогів-організаторів виховного процесу.

Блок 3. Зміст процесу екологічного виховання

При розробці програми екологічного виховання в рамках концептуальної моделі “Екологія і культура” необхідно притримуватися наступних положень:

- міждисциплінарна побудова навчально-виховного процесу в освітньому закладі спрямована на подолання у свідомості учнівської молоді постулату про домінуючу роль людини над природою;
- сприйняття засвоєнню знань дітьми цінностей добра як протипага егоцентричному ставленню до оточуючого середовища;
- акцентування екологічного виховання на розвитку у дітей і підлітків почуттєвої і діяльнісної сфер психіки;

- культивування у дитячому середовищі здорового образу життя і гуманного ставлення до природи.

Зміст екологічного виховання необхідно співвідносити з інтересами і потребами дітей. В сьогоденні, як показує практика, зміст діяльності, в яку залучаються підлітки, слід збагачувати:

- створюючи в освітніх закладах особливе психологічне середовище, зорієнтоване на екологічні цінності (здоровий спосіб життя, культуру міжособистісних стосунків, практична участь у поліпшенні екологічної ситуації у своєму місті, районі, селищі);
- пов'язуючи екологічне виховання з економічною освітою в інтересах розвитку прогностичних здібностей учнів;
- включаючи у виховний процес елементи краєзнавчої діяльності, володіючи значним екокультурним і оздоровчим потенціалом;
- насичуючи сумісну діяльність учнівської молоді спілкуванням, грою і творчістю для надання їй більшої привабливості;
- звертаючись до позитивних прикладів природо-відповідальної діяльності людей, щоб подолати у сучасних підростаючого покоління песимізм, що виникає на ґрунті зневіри у можливості людини змінити світ до кращого.

Блок 4. Розвиваючі технології екологічного виховання

Під технологіями екологічного виховання розуміється система психолого-педагогічних прийомів і методів, яка забезпечує розвиток учня в освоєнні культурних форм взаємодії з навколишнім середовищем і вихід на новий рівень якості життя. Провідною силою розвитку виступає екокультурний дисбаланс у стосунках підлітка з оточуючим світом, на ліквідацію якого спрямовані технології.

Технології екологічного виховання покликані не тільки поширювати знання учнів про екосистеми, закономірності функціонування природних об'єктів, але і стимулювати розвиток у них почуттєвої сфери, емпатичної вразливості. Необхідно також навчати підлітків засобам самопізнання і залучати їх до практичної діяльності екологічної спрямованості, сприяючи ініціативі самих дітей, створюючи ситуації живого контакту з природою.

Найбільш продуктивним у виховному сенсі є використання методу проєктів, який застосовується до учнів різного віку – від

молодших школярів до старшокласників. Метод проектів допомагає поставити учнів в активну позицію, розвиваючи у них уміння передбачати свою діяльність, бачити її перспективу. Технологія проектування забезпечує включення дітей і підлітків до діяльності з поліпшення навколишнього середовища. Поряд з тим, нею передбачається підтримка учнівських ініціатив, створення ситуацій для живого контакту з природою, сприяючих реалізації потреб підлітків у самопізнанні.

Блок 5. Критерії екологічної вихованості

Визначення критеріїв екологічного виховання пов'язано з розкриттям сутності цього процесу, яка складається з розвитку підростаючої людини як суб'єкта культури (інтелектуальної, почуттєвої, етичної) у взаємовідносинах з навколишнім середовищем.

Підводячи підсумки, можна сказати, що саме такі основні блоки концептуальної моделі "Екологія і культура", що обумовлюють підходи до створення структурно-функціональних моделей екологічного виховання у різних типах навчальних закладів, починаючи від закладів дошкільного віку і завершуючи закладами позашкільної освіти (еколого-натуралістичні центри). Функціонування моделі забезпечується ефективним управлінням нею, підключенням матеріальних і творчих ресурсів освітнього закладу, залученням самих учнів і їх батьків до реалізації моделі екологічного виховання.

Кожну типову модель можна конкретизувати, методично заповнити з урахуванням специфіки того чи іншого навчального закладу з екологічною профорієнтаційною спрямованістю.

Апробована нами практикою концептуальна модель "Екологія і культура" знайшла своє відображення у концепції безперервної екологічної освіти у взаємозв'язку краєзнавчого, національного, регіонального і глобального підходів до екологічної підготовки учнівської та студентської молоді.

Системна реалізація вищевказаних типових моделей припускає становлення і подальший розвиток системи безперервної екологічної освіти.

Література

1. Дробноход М. Державний лабіринт для українського народу. Чи знайдемо вихід? // Освіта і управління, 2003. – Т.6. – №1. –

С. 7-25.

2. Липський П.Ю. Технологія активізації наукових досліджень молодих вчених з проблем сталого розвитку України. – Хмельницький: ХІ КМШВ, 2004. – 28 с.
3. Львова С.П., Вербицький А.А. Авторская концепция организации и развития непрерывного экологического образования. – М.: Минприроды России, 1993. – 13 с.
4. Модели экологического воспитания детей: методическое пособие для педагогов / Под общей редакцией Д.Л.Теплова, Н.В.Цветковой. – М.: МГОПУ, 2005. – С. 6-14.
5. Моисеев Н.И. Экология и образование. – М.: ЮНИСАМ, 1996. – 192 с.
6. Урсул А.Д. Модель образования XXI века: устойчивое развитие и экология безопасности // Вестник экологического образования в России. – М.: МИЭПУ, 1996. – № 2. – С. 3.

А.Рацул, В.Квас

ЗНАЧЕННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

В статтє обоснована необходимость использования межпредметных связей как школьных, так и вузовских дисциплин при отборе содержания учебного материала профильных дисциплин как основного дидактического условия профессиональной направленности будущих учителей естественных дисциплин.

The article is devoted to intersubject relations in school system as well as in the system of higher education in selecting the contests for special subjects as one of the didactic conditions of new teachers' professional orientation in teaching subjects'.

Професійна спрямованість є провідною інтегральною якістю особистості вчителя. Важливою сферою реалізації професійних намірів студентів є навчально-виховний процес, а особливо викладання профільних дисциплін – базового компонента професії вчителя. Але такого значення профільні дисципліни набувають за умов встановлення оптимального співвідношення фундаменталізації і професіоналізації у змісті педагогічної освіти